

Pädevus 2.3. Juhendaja on keskkonnahoidlike väärtuste kandja

Autorid: Helene Uppin ja Kadri Kalle

See peatükk annab ülevaate keskkonnateadlikkuse olemusest ning tutvustab võimalusi toetada õpilaste valmisolekut keskkonnahoidlikult tegutseda.

Mõtle enne lugemist neile küsimustele.

1. Kuidas mõistan inimese sidet ülejäänud loodusega?
2. Kuidas oled õppeprogrammides käsitlenud keskkonnaseisundi halvenemise ja ühiskondlike muutustega seotud teemasid?
3. Kuidas oled reageerinud õppeprogrammi käigus esile kerkinud ebateaduslikele küsimustele/kommentaaridele?

Seotustunne loodusega kui loodushoidliku käitumise vundament

Õppeprogrammide juhendajad toovad välja, et Eesti lapsed on loodusest järjest enam võõrandunud⁸⁵. Võimalik, et ka Sina oled seda kogenud. Paljude laste igapäevaelust puuduvad pea täielikult looduskogemused, mis veel 30 aastat tagasi olid argised ja iseenesestmõistetavad (talu- või aia- tööd, seenel- või marjulkäigud, ka mängud kivide ja puulehtedega jne). Lapsed viibivad üleüldse järjest vähem õues ning eriti drastiliselt on laste eludes vähenenud õues veedetud aeg, mida ei sisusta, korralda ega kontrolli täiskasvanud. Selle viimase, täiskasvanute organiseerimata vaba aja puudusega, on järjest enam hakatud seostama ka vaimse tervise probleemide plahvatuslikku levikut laste ja noorte hulgas⁸⁶.

Meie looduskogemustel on otsene seos elusloodust või laiemalt keskkonda hoidva käitumisega⁸⁷ (vt ka peatükk 1.1). Seega on juhendajate ülesanne luua keskkonda, kus õppijad saavad kogeda kaasahaaravaid, mõtlemapanevaid (adumine, et ollakse osa looduse süsteemidest ning nendega lahutamatult seotud, mitte väljaspool neid), emotsionaalseid (ilu kogemine, imetus, poolehoid, üllatus, aukartus jm) ja autentseid looduskogemusi. Selleks, et need kogemused toetaksid ka laiemaid säästva hariduse eesmärke, oleks oluline, et juhendaja väärtustaks kestlikku ja õiglast maailma-vaadet, austades nii kõigi inimeste kui ka teiste liikide iseväärtust, vajadusi ja õigusi kogu planeedil. Nõukogudeaegne looduse allutamise mõtteviis on ammu seljatatud ning ka veel mõni aeg tagasi prevaleerinud ökosüsteemiteenuste jms utilitaristlike vaadete asemel on järjest enam hakanud kõlapinda leidma süvaökoloogilised seisukohad, mille järgi mõistetakse, nagu Fred Jüssi tabavalt öelnud on, et loodus sisaldab inimest, mitte ei ümbritse teda. Teisisõnu, et iga liik on iseväärtuslik ja austust vääriv ning loodust ei pea nägema ressursiallikana. Samas on süvaökoloogiline ja tasa-arengule suunatud lähenemine vastuolus turumajanduslike põhimõtetega, millega igal sammul oma

⁸⁵ Uppin, H., & Timoštšuk, I. (2024). „Eks me oleme kõik natuke idealistid“ Koolidele suunatud õppeprogrammide juhendajate praktika [In publication]. *Mäetagused*, 88, 53–94.

⁸⁶ Gray, P., Lancy, D. F., & Bjorklund, D. F. (2023). Decline in Independent Activity as a Cause of Decline in Children's Mental Well-being: Summary of the Evidence. *The Journal of Pediatrics*, 260, 113352. <https://doi.org/10.1016/J.JPEDI.2023.02.004>

⁸⁷ Mayer, F. S., & Frantz, C. M. P. (2004). The connectedness to nature scale: A measure of individuals' feeling in community with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 24(4), 503–515. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2004.10.001>

argielus rinda pistame. See tähendab, et nii juhendajate kui ka õppijate jaoks võib tekkida sügav väärtuskonflikt sõnade (ideede, rahvusvahelistes lepetes sõnastatud põhimõtete) ja tegude (nt riigi keskkonnapoliitika vms) vahel. Seda vastuolu ei ole mõtet peita või eitada või muul moel pehmen-dada, vaid pigem analüüsida, kuidas selline vastuolu on tekkinud. Järgmises peatükis on juttu keerukate ja isegi nurjatute probleemide analüüsimise tähtsusest.

Süvaökoloogia platvorm Arne Naessi järgi⁸⁸

1. Elul on väärtus, sõltumata tema kasulikkusest inimesele.
2. (Liigi)rikkus ja mitmekesisus näitavad elu heaolu ning on väärtused iseeneses.
3. Inimesel pole õigust vähendada seda (liigi)rikkust, v.a eluliste vajaduste rahuldamiseks vastutusrikkal viisil.
4. Inimeste eluline ja kultuuriline õitseng on saavutatav väiksema inimeste arvu juures. Ülejäänud eluvormid saavad areneda üksnes siis, kui inimeste populatsioon väheneb.
5. Inimeste mõju maailmas on liiga suur ja seoses maakera elanike arvu kasvuga kiiresti halvaks, ohtlikuks muutuv; seega inimeste arvukust tuleks piirata.
6. Seetõttu peavad põhilised ideoloogilised, poliitilised, majanduslikud ja tehnoloogilised struktuurid muutuma.
7. See ideoloogiline muutus tähendab elukvaliteedi kui sellise hindamist, mis ei võrdu tingi-mata elustandardi tõstmisega.
8. Neil, kes aktsepteerivad mainitud põhimõtteid, on kohustus otseselt või kaudselt ellu viia vajalikke muutusi.

HARJUTUS

Harjuta looduse märkamist uudse nurga alt!

1. Tutvu „Õpiõue” saadetega. Igas saates tutvustatakse ka meetodeid looduse märkamiseks ja kogemiseks.
Vaata näiteks:
- looduse pildistamise mängu episoodis 12, klipis 0:55-4:55, kus näitlikustatakse, kuivõrd erinevaid asju inimesed looduses märkavad
Õpiõu!, Hooaeg: 1, Episood: 12 | Jupiter | ERR
- taeva vaatamine peegliga episoodis 12, klipis 1:00-4:00, kus aidatakse õpilastel vaadelda loodust uue nurga alt ning mh arutletakse selle üle, kust on õpilaste kodukoht oma nime saanud
Õpiõu!, Hooaeg: 1, Episood: 11 | Jupiter | ERR
2. Katseta looduspäeviku pidamist! Tee nädala jooksul iga päev vähemalt üks sissekanne, soovitatavalt kasuta lisaks kirjutamisele ka joonistusi, sest loodusvaatluste üles joonista-mine on eriti kasulik – alustades kriitilise mõtlemise arenguga, lõpetades kohaliku looduse parema tundmise ja ärevuse vähenemisega!⁸⁹

⁸⁸ Kiili Oja, A., Keerus, K., Järvik, M., Tamm, G., Joonasson, K., Raudsepp, M., Relve, K., Veski, N., Riiber, K., Tafel, K., & Viia, A. (2003). *Keskkonnaeetikast säästva ühiskonna eetikani. Inimese ja looduse vaheline tasakaal kui jätkusuutlikkuse aluspõhimõte*. SEI. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/193560>

⁸⁹ Bollich, Jennifer (2023). Nature Journaling in the High School Classroom. *The American Biology Teacher*. 85 (4): 187–191. <https://doi.org/10.1525/abt.2023.85.4.187>

Lugemist sellele, kes tahab loodust ja looduskogemusi sügavamalt mõtestada.

1. Keskkonaeetika õppematerjal: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/193560> lk 30. Kas loodusel on iseväärtus? K. Relve
2. C. Ponting 2007 [Uus maailma roheline ajalugu](#)
3. Fred Jüssi ööülikooli loeng: <https://vikerraadio.err.ee/1018574/ooulikool-fred-jussi-loodus-tehiskeskonnas>
4. Jaan Kaplinski „Looduses ja loodusega”: <https://rahvaraamat.ee/p/looduses-ja-loodusega/1450407/et?isbn=9789949741243>
5. Pentti Linkola „Ellujäämise küsimus”: <https://rahvaraamat.ee/p/elluj%C3%A4%C3%A4mise-k%C3%BCsimus-linkola-programm/1580302/et?isbn=9789916408032>
6. Albert Schweitzer „Aukartus elu ees”: <https://rahvaraamat.ee/p/aukartus-eluees/1972474/et>
7. Andreas Weber „Elus olla. Erooline ökoloogia”: <https://rahvaraamat.ee/p/elus-olla-erooline-%C3%B6koloogia/773094/et?ean=9789985337189>
8. Arne Næss „Elufilosoofia: Mõtisklus tunnetest ja mõistusest”: <https://www.apollo.ee/en/elufilosoofia-motisklus-tunnetest-ja-moistusest.html>

HARJUTUS**Lapsepõlvemälestused**

Tuleta meelde oma kõige varasemaid looduskogemusi – kas meenub olukordi, mil tundsid looduses seda, mida Alber Schweitzer on nimetanud „aukartuseks elu ees”? Milliseid tingimusi peaks looma, et lastel oleks õppeprogrammides võimalik kogeda loodusega seotust, vabadust ja absoluutset kohalolu?

Süsteemne mõtlemine aitab analüüsida probleeme ja otsida lahendusi keerulistele küsimustele

Väga keeruline on tulevikku ennustada, kuid mudeleid ja prognoose siiski tehakse.

Süsteemne ja kriitiline mõtlemine kestlikkuse kontekstis võimaldab ära tunda, et see, mis on meid siia toonud, ei vii meid enam edasi. Keskkonaküsimustes on tulevikuprognoosid üldjoontes masendavad või ... väga masendavad, mis võib hakata keskkonnateadlikku käitumist pärssima. (Kõik on ju nagunii hukas! Maailma 1% kõige jõukamaid mõjutab oluliselt rohkem keskkonda kui minu käitumine! Eesti on liiga väike, et midagi muuta! Kõik lepitakse kokku kuskil tagatubades!). Seetõttu on oluline rohekompetents ka alternatiivsete, sh positiivsete tulevikustsenaariumide ning nende saavutamiseks vajalike sammude kujutlemine (näiteks lähtuvalt tasaarengu, säästva arengu vms põhimõtetest). Apokalüptiliste või totaalse hävingu stsenaariumidele alternatiivide otsimine või kriisiga toimetulekuks valmistuv mõtteviis ei tähenda kriitikavaba naiivset optimismi. Pigem on strateegiline tulevikust mõtlemine (ingl k *futures thinking*) abiks, et erinevaid tulevikustsenaariume

uurida ja kriitiliselt võrrelda, leidmaks ühiskonnale parimad lahendused⁹⁰. Lisaks hoiab lootus inimesi pingutamas parema tuleviku nimel, ei lase meil ületamatuna näivate raskuste ees alla anda⁹¹.

Arvestades, et õppeprogrammide kestus on piiratud, tuleb hoolikalt läbi mõelda, kuidas keskkonnamaterjalide komplekssus ja süsteemsus kajastada. Parim võimalus selleks on teha sisukat koostööd kooliõpetajatega (vt ka [ptk 2.2.2](#)), soodustada korduvkülastusi ning luua toetavaid õppematerjale, et toetada teemade süvendatud käsitlemist koolis. Ainult õppeprogrammi ajal toimuvatest tegevustest võib jääda väheks, et keerukamate mõttemustrite muutust/arengut toetada. Siiski saab ka õppeprogrammi ajal palju ära teha: avada uusi vaatenurki ning võimaldada avatud ja argumenteeritud arutelu. Selleks, et õppijad mõistaksid, kuidas on seotud tulevik ja meie praegune eluviis, tuleb juhendajal aidata õpilastel kriitiliselt hinnata ühiskonnas toimuvaid muutusi, paremat tulevikku ette kujutada ning mõelda, kuidas seda saavutada. Üks abistav mõtlemise tööriist on siinjuures vaatenurkade vahetamine ja üldine mõtlemise paindlikkus. Erinevate seisukohtade võrdlemine, läbi mängimine ja analüüs võimaldavad õpilastel endil narratiivi luua ja tajuda kontrolli oma õppimise üle. Lisaks aitab erinevate vaatenurkadega arvestamine vältida propagandat: ühe ja ainsa „õige” lahenduse jutlustamise asemel on läbiv mõtteviis, et „pole hullu, et ükski lahendus pole täiuslik”. (Vaata empaatia ja perspektiivide vahetamise kohta rohkem [peatükist 3.2](#))

HARJUTUS

vähem vaidlemist ja rohkem väitlemist!

Tutvu väitlusseltsi õppematerjalidega: <https://argument.ee/oppematerjalid>.

- Kas oled väitlust mingil kujul õppemeetodina kasutanud? Kuidas läks? Mida tahaksid juurde õppida?
- Millistes teemade juures saaksid oma õppeprogrammides väitlust või väitluse elemente kasutada?
- Mis eristab väitlust vaidlemisest või lihtsalt vestlemisest/arutelust?

⁹⁰ Canina, M., Bruno, C., & Monestier, E. (2022). Futures Thinking. In: The Palgrave Encyclopedia of the Possible. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-98390-5_272-1

⁹¹ Paulo Freire. (1994). Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed. / Misiaszek, G. W. (2023). Ecopedagogy: Freirean teaching to disrupt socio-environmental injustices, anthropocentric dominance, and unsustainability of the Anthropocene. *Educational Philosophy and Theory*, 55(11), 1253–1267. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2130044>
Boström, M., Andersson, E., Berg, M., Gustafsson, K., Gustavsson, E., Hysing, E., Lidskog, R., Löfmarck, E., Ojala, M., Olsson, J., Singleton, B. E., Svenberg, S., Uggle, Y., & Öhman, J. (2018). Conditions for transformative learning for sustainable development: A theoretical review and approach. In *Sustainability (Switzerland)* (Vol. 10, Issue 12). MDPI. <https://doi.org/10.3390/su10124479>

 Säästev areng (ingl k *sustainable development*, vahel ka jätkusuutlik, kestlik või tasakaalustatud areng) on arengumudel, mis püüab rahuldada praeguste põlvkondade vajadusi, tagamaks samal ajal ka tulevaste põlvkondade võimalused. Säästev areng põhineb kolmel olulisel sambal: majanduslikul, keskkondlikul ja sotsiaalsel. See hõlmab majanduskasvu edendamist, ressursside säästlikku kasutamist, keskkonna kaitsmist, sotsiaalset õiglust, vaesuse vähendamist ning kõigi inimeste võrdset osalemist ja võrdseid võimalusi ühiskonnas. Säästva arengu mudelile heidetakse samas ette seda, et ta ei arvesta realistlikult planeedi Maa ressurssidega ning majanduskasvu eesmärgiks seadmine ei võimalda tegelikult jätkusuutlikku lähenemist⁹². Seega on järjest enam kõlapinda leidnud tasaarengu kontseptsioon, milles majanduskasvu enam eesmärgiks ei seata.

 Tasaareng (ingl k *degrowth*) on majandus-, sotsiaal- ja poliitiline liikumine, mis seab kahtluse alla majanduskasvu ülemvõimu ja kutsub üles demokraatlikult vähendama tootmist ja tarbimist, et saavutada keskkondlik jätkusuutlikkus, sotsiaalne õiglus ja üldine heaolu. Tasaareng on määratletud liikumisena, mis keskendub tootmise ja tarbimise teadlikule vähendamisele, et lahendada tänapäeva ühiskonna ökoloogilisi ja sotsiaalseid probleeme⁹³. Tasaarengu keskmeks on elukvaliteet, kogukonna heaolu ja keskkonnahoidlikkus. See hõlmab nii kohaliku tootmise ja tarbimise soodustamist, energiatõhususe parandamist kui ka sotsiaalse õigluse ja võrdsuse suurendamist. Kusjuures eesmärk ei ole naasta minevikku, vaid leida uusi, jätkusuutlikumaid viise, kuidas elada ja toimida kaasaegses maailmas, austades samal ajal planeedi piiranguid ja ressursside piiratust⁹⁴. Tasaareng on seega kutsumus astuda samm kõrvale, eemale võidujooksust üleliiasuse poole, ja elada tasakaalukalt ning mõtestatult⁹⁵.

HARJUTUS

Filmi analüüs tasaarengu perspektiivist

Tutvu dokumentaalfilmi „Päikeseaeg” õppematerjaliga E-koolikotis: <https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/33438-Paikeseaeg-filmi-toetav-materjal-tasaarengust>.

- Millistele tasaarengu nüanssidele on õppematerjalis tähelepanu pööratud?
- Kuidas saaksid Sina tasaarengut oma õppeprogrammides käsitleda?

HARJUTUS

Tuleviku ühiskond

Palu õpilastel koostada tuleviku ühiskonnast lühiessee/joonistus, mis

- a) ei sõltu fossiilkütustest ja
- b) arvestab kõigi elusolendite iseväärtusega.

⁹² Loe ka: Kõuts, Mariliis. Majanduskasvust aga optimismista. <https://www.err.ee/1608829465/mariliis-kouts-majanduskasvust-aga-optimismista>

⁹³ <https://tasaareng.info/mis-on-tasaareng/>

⁹⁴ Loe ka: <https://arvamus.postimees.ee/7960294/maiko-mathiesen-mariliis-kouts-faristamo-eller-tasaarengut-ei-saa-peale-suruda> ja <https://teadus.postimees.ee/7581320/sotsiaalteadlased-energiapoordest-tarbimise-vahendamiseks-on-vaja-lahti-motestada-vajadused>

⁹⁵ Vasser, Madis. tasaareng.info

Ka juhendaja eeskuju saab kinnistada õpilastes loodushoidlikke käitumismalle

Ühekordsest vahtplast-topsist kohvi joov ja ühistranspordist kõneldes õlgu võdistav juhendaja ei pruugi mõjuda kestlikkuse küsimusi tutvustades veenvalt. Seega on üsna oluline, et juhendaja sõnad ja teod oleksid kooskõlas. Ka metoodilised valikud (kui palju raisatakse mingeid töövahendeid), arutelude juhtimine (kuivõrd väärtustatakse demokraatlikke protsesse) või põhjenduste jagamine (kiired pinnapealsed vastused vs. õpilast ennast mõtlema utsitamine) maalivad üsna selge pildi sellest, kas juhendaja ise on keskkonnateadlik tegutseja, kas ta usub seda, mida ta õpetab. See tõttu on väga väärtuslik ka enese kogemuse esiletõstmine ning lisaks ajakirjandusest ja teadusest pärit näidetele ka enda kogemustest rääkimine, sh ebanäidete ehk negatiivsete näidete kasutamine (kus juhendaja ise eksis ja sellest õppis).

Keskkonnaprobleemid on kompleksed, nendes põimuvad looduslikud, sotsiaal-kultuurilised ja majanduslikud süsteemid (vt ka ptk 2.3.2). Selleks, et ka õpilased keskkonnaprobleeme analüüsides või neid oma igapäevaelus käsitledes arvestaksid süsteemide kompleksusega, tuleb lisaks mõtte- tööle ergutavatele ja sobivate meetodite valimisele ning turvalise õpiõhustiku loomisele (vt ptk 1.3) demonstreerida ka täiskasvanud inimesi (loodetavasti – iseennast), kes suudavad plakatlike „õigete” vastuste asemel astuda kriitilistesse aruteludesse ning koos vastuseid otsida.

Lisainfot kestlikkusalastest pädevustest

Bianchi, G., Pisiotis, U., Cabrera Toimetajad, M., Punie, Y., & Bacigalupo, M. (2022). *GreenComp Euroopa kestlikkusalaste pädevuste raamistik*. <https://doi.org/10.2760/71066>

Korduma kippuvad küsimused

Mõtle enne vastuste lugemist, kuidas sa ise neile vastaksid.

1. Kas looduse iseväärtus ei ole liiga keeruline teema? Mina arvan, et piisab kui õpilane mõistab, et loodus on inimesele hädavajalik ressursiallikas ja oskab nimetada mõnda levinumat liiki.
2. Miks peaks käsitlema iseväärtuse ja tasaarengu teemasid, kui on selge, et tehnoloogiline areng ja energia piiramatu kättesaadavus lahendab tulevikus nagunii kõik keskkonnaküsimused?
3. Kas üldse on mõtet üritada neid komplekssemaid teemasid õppeprogrammi käigus käsitleda, kui reaalselt pole aega, et midagi selgeks saada? Ega õppeprogramm olegi piisavalt pikk, et mõjutada õpilaste väärtusi või tegelda väga komplekssete probleemidega!
4. Kas on üldse võimalik päris õigesti käituda? Ma saan aru küll, et looduskaitse on oluline, aga ma ei kavatse hakata taimetoitlaseks või mingiks rattahulluks selle pärast, et demonstreerida mingeid säästva arengu eesmärke. Ma ütlen kolleegidele ikka: käige minu sõnade – mitte minu tegude järgi!

1. Kas looduse iseväärtus ei ole liiga keeruline teema?

Looduse iseväärtust on ehk keeruline *selgitada*, kuid mitte nii väga keeruline *tunnetada*. Lihtne loodusvaatlus, kus paar minutit mõne putuka tegutsemist jälgida või mõne nädala jooksul sama taime idanemist uurida, võib tekitada nii vaimustust, õudu kui ka sügavat huvi looduse toimimise vastu. Looduses viibimisest võib inimene tunda lihtsalt sügavat naudingut, rõõmu elus olemisest – ka see on looduse iseväärtuse tajumine.

2. Miks käsitleda tasaarengut, kui tehnoloogiline areng lahendab lähitulevikus kõik keskkonnaküsimused?

Inimese reeglina ekslikku kõhutunnet, et tehnoloogiline areng toob kaasa parema ressursikasutuse ja kokkuhoiu, iseloomustab nn Jevoni paradoks. Jevoni paradoks viitab nähtusele, kus tehnoloogiline edasimineku, mis suurendab ressursside kasutamise tõhusust, viib ressursside üldise tarbimise suurenemiseni, mitte vähenemiseni. Paradoks on nimetatud William Stanley Jevonsi järgi, kes kirjeldas seda nähtust esimest korda oma 1865. aasta raamatus „The Coal Question”. Jevons täheldas, et kuigi aurumasinate efektiivsuse suurenemine vähendas kivisöe kasutust ühe masina kohta, suurendas see kivisöe kogutarbimist, kuna odavam energia soodustas majanduskasvu ja aurumasinate laialdasemat kasutust.⁹⁶

3. Miks käsitleda õppeprogrammis väga kompleksseid teemasid, kui aega ei jagu lihtsamategi asjade jaoks?

Sageli ei ole väga komplekssete teemade käsitlemine nii keeruline kui nendest rääkimine või nende õpetamise põhjendamine. Näiteks looduskogemuste rikastavat mõju õpilaste vaimsele tervisele või loodushoidlikule käitumisele peab edasi andma üsna pikkade lausete ja viidetega pikkadele teadusartiklitele, kuid autentseid looduskogemusi (looduses olemist) pole iseenesest ülikeeruline pakkuda. Teised keerukad teemad vajavad tõesti süvenemiseks aega ja seal tulevad appi a) koostöö kooliõpetajaga ja b) temaatiliselt terviklikud õppeprogrammid ja suhtumine „parem vähem aga põhjalikult” (kõigi erinevate liikide tundmaõppimise ning paljude keeruliste mõistete *nimetamise* asemel paari konkreetse isendi uurimine ja nende abil kas fotosünteesi, kliimamuutuste või ökosüsteemi dünaamika analüüsimine).

Vaadates kõrvalt selliseid kogenud juhendajaid, kes on endaga pidevalt tööd teinud ja avatud õppimisele, võib jääda mulje, et keerukate teemade käsitlemine on päris lihtne. Ei maksa aga heituda, kui algaja õpetajana kõik kohe nii hästi välja ei tule. Algajana võib olla keeruline suuta jooksvalt rakendada kõiki teadmisi õpetamisest ja õppimisest: näiteks samaaegselt luua kaasaavaid ja arendavaid õpitegevusi ainesisu omandamiseks ning toetada iga õpilast individuaalselt. Kui pedagoogilist haridust ei olegi, siis võivad õpetajad ja juhendajad aga tugineda, eriti keerulistes olukordades, oma isiklikele kogemustele õppijatena – käituda nii, nagu nendega on käitunud (nt selle asemel, et muuta midagi oma õpetamises, tõsta ärrituses häält, jagada võimu näitamiseks karistusi, anda õppijate ebamugavatele küsimustele sarkastilisi vastuseid, et neid paika panna jne). Tasub pingutada ja proovida veel ja veel, sest kogemuse, aga ennekõike pideva õppimise toel lisandub oskus paremini n-ö ruumi lugeda ehk taibata, milline on selle klassi grupidünaamika, kuidas iga last parimal moel toetada, kuidas keskenduda laste arengule ja hetkel olulisele, mitte niivõrd tööplaanis välja kirjutatud eesmärkidele jms.

4. Kas on üldse võimalik keskkonnahoiu mõttes „õigesti” käituda?

Tõenäoliselt ei ole absoluutselt õiget käitumist olemas. Keskkonnaküsimuste üks keerukamaid dilemmasid ongi mustvalgete lahenduste harv toimimine. Selle keerukuse aktsepteerimine ja riikalike probleemide segasesse olemusse rahulikult suhtumine ongi esimene samm mingite uute lahenduste suunas. Küll aga on olulised märksõnad autentsus (sa oled see, kes sa väidad end olevat; sa oled kohal ja aus ja väärtuslik just sellena, kes *sina* oled – ilma selleta ei võta noored sind lihtsalt üldse tõsiselt), allikakriitilisus (sa teadvustad oma isiklike eelarvamusi, mis on filtriks mistahes uue materjaliga tutvumisel; sa püüad otsida igas teemas ka *enda arvamusele vastukäivat* infot; sa eristad ka ise teaduslikku ja ebateaduslikku või argist infot ja allikat jne) ning uudishimu (sa oled avatud ja otsid võimalusi teha loodussõbralikumaid/targemaid

⁹⁶ Jevons, W. S. (1865). The Coal Question: An Inquiry Concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of Our Coal-Mines. London: Macmillan and Co.

valikuid, sa katsetad erinevaid asju). Selleks et nende enesekohaste märksõnadega tegeleda, loe lähemalt peatükke 3.1–3.3.

Peatüki refleksioon kogemusloo põhjal „Mikroplast kehakoorijas”

Loe juhendaja kogemuslugu edasimõtlemiseks.

Juhendaja Mai lugas artiklit sellest, kui palju mikroplasti kasutatakse tavalistes hügieenitoodetes ja kuidas see looduses edasi käitub. Info vapustas teda, sest ta ei olnud sellega varem kokku puutunud. Ta läks oma vannituppa ja uuris, mis on tema kooriva dušigeeli sees, ning kohkus, et on aastaid just sellist mikroplasti sisaldavat vahendit kasutanud. Mai muutus kurvaks, et ta seda varem ei teadnud. Samuti tundis ta viha, et sellist asja üldse lubatakse: mikroplasti kahjulikud mõjud on ju teada ja koostisosa odavus ei tohiks olla ettekäändeks! On ju ka biolagunevaid ja looduslikku päritolu alternatiivseid materjale... Mai oli nõutu, kuidas edasi toimida ja mida selle infoga peaks edasi tegema.

- Kui palju oled sina õppeprogrammide sisus kajastanud oma isiklike kogemusi ja õppimise teekonda keskkonnahoidlike väärtuste alal?
- Mille taha võib oma keskkonnahoidlike väärtuste demonstreerimine või õppijate keskkonnahoidlike väärtuste arendamine praktilises elus takerduda?
- Kui õpetaja Mai rakendab oma uusi teadmisi õppeprogrammides ja jagab oma kogemust ka õpilastega, siis mis kasu on sellest õppijatele?

